

กุ่มภีรคติในสังคมเขมร

The Belief in Crocodiles in Khmer Society

ดร. ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคติความเชื่อเรื่องจระเข้ในสังคมเขมร ผลการศึกษาพบว่า ภูมิศาสตร์ของประเทศเขมรที่เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลองทำให้คนเขมรต้องเกี่ยวข้องกับจระเข้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แม้คนเขมรจะไม่ชอบจระเข้สักเห็นได้จากนิทานพื้นบ้าน และสำนวนเขมรที่นำเสนอภาพลักษณ์ของจระเข้ว่าเป็นสัตว์ร้ายออกตัญญู และโง่เขลาไม่ควรที่จะเข้าใกล้หรือไว้วางใจ หากแต่คนเขมรก็ยกย่องให้จระเข้เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เห็นได้จากนิทานพื้นบ้านหลายเรื่อง ที่กล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของจระเข้ว่า สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ และเมื่อจระเข้ตายลง ก็ได้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้แก่ผู้ร้องขอสมดังปรารถนา คติ ความเชื่อเรื่องการบูชาจระเข้เป็นคตินี้มีต้นกำเนิดของเขมร ต่อมาคนเขมรได้ผนวกความเชื่อดังกล่าวเข้ากับศาสนาที่รับมาใหม่ เห็นได้จากรูปสลักพระวิษณุกับจระเข้ที่ปราสาทกระวัน ซึ่งคตินี้ดังกล่าวไม่ปรากฏในเทพปกรณัมของฮินดู หรือธงจระเข้และพระแม่ธรณีกับจระเข้ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พบในดินแดนอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท เช่นเดียวกับเขมรนี้คือหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิศาสตร์กับความเชื่อของผู้คน ความสัมพันธ์ระหว่างจระเข้กับคน และวิธีการจัดการกับความกลัวของคนเขมรได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ จระเข้ คติความเชื่อ สังคมเขมร

Abstract

The study aims to explore the belief in crocodiles in Khmer society. According to the study, the root of the Cambodians' belief in crocodiles originates from the geography features of the country which have an abundance of rivers and canals. The belief is clearly reflected in folklore and idioms. Even though Cambodian people seem to view crocodiles as wild, ungrateful and unintelligent creatures, they regard crocodiles as sacred. Such concept has been portrayed in many traditional stories. According to certain folklore, crocodiles can transform into human. Once the human dies, he will become an icon which helps those who made requests fulfilled. The traditional belief in crocodiles of Cambodian people is somehow mixed with the

religion that was subsequently adopted. The combination of the belief can be seen from the carving of Vishnu and crocodiles at Krawan temple. Such combination of the belief has never appeared in Hindu mythology, nor in crocodile flags or even in the legend of the goddess of earth in Theravada Buddhism. Thus, the belief in crocodiles represents the belief of Cambodian people and their geography, the relationship between Cambodian people and crocodiles as well as the way Cambodians dispel the fear of crocodiles.

Key Words: crocodiles, traditional beliefs, Khmer society

บทนำ

ประเทศเขมร มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นเลือดใหญ่ มีทะเลสาบเขมร ซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลานานาชนิด มีห้วยหนองคลองบึงมากมาย ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่เกิดจากนโยบายน้ำที่พระมหากษัตริย์เขมรในอดีตทรงรับสั่ง ให้ขุดขึ้นเพื่อการชลประทาน ทำให้ประเทศเขมรเข้มแข็ง สามารถสร้างสรรคอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ ดังที่รู้จักกันในนาม “อารยธรรมสมัยเมืองพระนคร” (นุด ฦาราง. 2548: 67)

วิถีชีวิตของคนเขมรผูกพันกับน้ำ คนเขมรใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ใช้การเกษตรกรรม คนเขมรจึงรักและเคารพสายน้ำ เห็นได้จากการเคารพบูชาดวงวิญญาณที่ปกปัก รักษาสาหรณฺ ที่เรียกว่า “เนียะตาดัก” (នេត្រាតាក់) ขณะเดียวกัน คนเขมรก็หวาดเกรงภัยที่มากับสายน้ำด้วยเช่นกัน ภัยที่ว่านี้คือ “จระเข้” ที่ภาษาเขมรว่า กรอเปอ (ក្រូច) ซึ่งมีอยู่มากมายในประเทศเขมร (พบว่าจระเข้สายพันธุ์สยาม ซึ่งเคยประกาศว่าสูญพันธุ์ไปแล้วจากโลกนี้ ปัจจุบันพบในกัมพูชา ลักษณะเด่นของจระเข้สายพันธุ์นี้คือดูร้ายสามารถฉีกร่างของเหยื่อได้อย่างรวดเร็ว) และเมื่อไม่รู้จะจัดการกับความกลัวนี้อย่างไร คนเขมรจึงได้นำจระเข้ ซึ่งถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมมาผนวกรวมกับความเชื่อทางศาสนาที่รับมาใหม่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏ ณ ปราสาทวัดพู ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของวัฒนธรรมเขมรสมัยเจนล้า (ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 11 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 13) ตั้งอยู่ที่เมืองจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีหินสลักรูปจระเข้ เชื่อกันว่า ในอดีตใช้สำหรับบูชาอัญมณฺย์ ส่วนในสมัยเมืองพระนคร พบภาพสลักพระวิษณฺมหาเทพที่สำคัญในศาสนาพราหมณฺ์ ปรากฏร่วมกับจระเข้ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่ปรากฏในเทพปกรณัมของอินเดียแต่อย่างใด (Roveda. 2000: 17) เนื่องจากพระวิษณฺตามคติทางศาสนาพราหมณฺ์นั้น เวลาที่ประทับอยู่ ณ เกษียรสมุทรจะประทับอยู่กับพระยานันตนาคราช เวลาที่จะเสด็จไปไหน จะทรงปรากฏร่วมกับพญาครุฑ อีกทั้ง อวตารที่สำคัญของพระองค์ทั้ง 10 ปาง ก็ไม่มีปางใดเลยที่เป็นจระเข้คนเขมรผูกพันและให้ความสำคัญกับจระเข้ไม่น้อยเห็นได้จากภาพสลักที่บอกเล่าเรื่องราวตอนกวนเกษียรสมุทรที่ปราสาทนครวัด มีภาพจระเข้ปรากฏอยู่ หรือภาพสลักที่ปราสาทบายน ที่บอกเล่าเรื่องราวยุทธนาวาระหว่างกองทัพเขมรกับกองทัพจากอาณาจักรจามปาบริเวณโตนเลสาบก็มีภาพจระเข้กำลังลากศพของทหารไปกิน (Roveda. 2000: 134)

บทความนี้มุ่งศึกษาความเชื่อเรื่องจระเข้ในสังคมเขมรทั้งที่ปรากฏในทางวัฒนธรรม (สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ) นิทานพื้นบ้าน รวมทั้งสำนวนภาษาเขมร เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไปของคติความเชื่อดังกล่าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จระเข้กับความเชื่อดั้งเดิม

จังหวัดพระตะบอง ซึ่งเป็นจังหวัดสำคัญจังหวัดหนึ่งของประเทศกัมพูชา มีการสร้างเครื่องรางของขลังไว้ป้องกันบ้านเมืองทั้งบนบกและในน้ำ บนบกนั้นจะสร้างเสาหินปักไว้ ภายในบรรจุอาคมคาถา เรียกว่า “บองโกล” (បង្គោល) เชื่อกันว่า เสาศักดิ์สิทธิ์นี้จะช่วยปกป้องคุ้มครองชาวเมืองให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ที่จะเกิดจากสัตว์ร้ายต่างๆ รวมทั้งภูตผีปิศาจทั้งหลาย ส่วนในน้ำ จะมีการสร้างจระเข้หินไว้เพื่อป้องกันภัยอันตรายจากจระเข้ **หลักฐาน คือ มีการค้นพบจระเข้หินจมอยู่ใต้แม่น้ำสงแก** เชื่อกันว่า หินดังกล่าวนี้ ทำขึ้นเพื่อกำราบจระเข้จากต่างถิ่น ที่อาจล่องล้าว่ายน้ำเข้ามาในแม่น้ำสงแก โดยผู้มีอาคมแก่กล้าจะแกะสลักหินเป็นจระเข้ขนาดใหญ่ บรรจุเวทมนตร์ไว้ภายในแล้วนำไปถ่วงลงในแม่น้ำเมื่อจระเข้จากต่างถิ่นว่ายน้ำเข้ามาเห็นเข้ามันจะลอยตัวขึ้นมาเหนือน้ำทันที ทำให้ชาวบ้านพบเห็นได้โดยง่ายสามารถจับตัวจระเข้หินนั้นโดยไม่ต้องเสียเวลาไล่ล่าค้นหา (ธีร ธรรม . 2556 : สัมภาษณ์)

ภาพจระเข้หิน ที่ค้นพบในแม่น้ำสงแก ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดพระตะบอง ปัจจุบันคงเหลือแต่ส่วนของลำตัว ถ้าสังเกตให้ดีจะพบลวดลายบนหิน เป็นรูปผิวหนังจระเข้ชัดเจนน

ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าว น่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนเขมร ที่กลัวภัยจากจระเข้ ถ้ามองด้วยหลักทางวิทยาศาสตร์ ก็ จะเห็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษเขมร ที่เรียนรู้ธรรมชาติของสัตว์ชนิดนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อจระเข้ต่างถิ่นมองเห็นจระเข้เจ้าถิ่นนอนนิ่งอยู่เบื้องล่างมันก็จะลอยตัวขึ้นเหนือน้ำความกลัวจระเข้ก็ยังคงฝังรากลึกอยู่ภายในใจของคนเขมร

นอกจากหินแกะสลักรูปจระเข้แล้ว ในเขมรยังมีสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องจระเข้ และศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งปัจจุบันเป็นศาสนาประจำชาติของกัมพูชา ดังนี้

จระเข้กับพระพุทธรศาสนา

คนเขมรผนวกความเชื่อเรื่องจระเข้เข้ากับพระพุทธรศาสนา (เช่นเดียวกับการผนวกความเชื่อเรื่องจระเข้เข้ากับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ในสมัยเมืองพระนคร) ในที่นี้ จะขอล่าวถึงความเชื่อสำคัญ 2 ประการ คือ 1) ความเชื่อเรื่องธงจระเข้ (ธงจระเข้ - ตงกรอเปอ) และ 2) ความเชื่อเรื่องพระนางกงฮึง (พระนางฮึงฮึง - เปริยะเนียงกงฮึง) หรือพระแม่ธรณีตามแบบเขมร

ธงจระเข้

ธงจระเข้ปรากฏในวัฒนธรรมเขมร ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในประเทศกัมพูชาเท่านั้น หากแต่ยังพบในวัฒนธรรมเขมรแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษอีกด้วย ซึ่งวัสดุที่ใช้ทำธงจระเข้ที่พบในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทยนั้นจะใช้ผ้าขาวม้า แตกต่างจากที่พบในราชอาณาจักรกัมพูชา

ธงจระเข้มีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ 1) ธงจระเข้ที่มีสีสันต่างๆ สวยงาม (โดยมากใช้สีเหลือง) ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งถวายเป็นพุทธรบูชา และ 2) ธงจระเข้สีขาวที่ใช้เฉพาะในงานศพ บางทีก็เรียกว่า ธงพระอภิธรรม

ความเชื่อเรื่องการใช้ธงจระเข้ถวายเป็นพุทธรบูชา มีที่มาจากเรื่องที่จระเข้ตัวเมียคู่หนึ่ง มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรศาสนา ปรารถนาจะบวช หากแต่พระพุทธรเจ้าทรงปฏิเสธ เนื่องจากจระเข้ชนิดนั้นถือกำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่อาจบวชได้ จระเข้คู่นี้จึงทูลขอต่อพระพุทธรเจ้าว่า เมื่อตนทั้งสองเสียชีวิตลงแล้ว ขอให้ชาวบ้านนำหนังมาแขวนไว้เพื่อถวายเป็นพุทธรบูชา ต่อมาหนังของจระเข้ชนิดนั้นได้เน่าเปื่อยผุพังไปตามกาลเวลาชาวบ้านจึงนำผ้ามาทำเป็นรูปจระเข้แทน (ประจักษ์ศิลปาคม ๒๕๑๑: ๙๘ - ๙๙) ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ได้ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ชาวเขมรนิยมนำธงจระเข้ไปแขวนไว้เบื้องหน้าพระพุทธรูป เพื่อถวายเป็นพุทธรบูชา

ภาพธงจระเข้ที่ชาวเขมรนำมาถวายเป็นพุทธบูชา ผู้เขียนถ่ายที่วัดราชบูรณะ จังหวัดเสียมเรียบ

ความเชื่อเรื่องธงจระเข้ของเขมรนี้ แตกต่างจากธงจระเข้ที่คนไทยภาคกลางใช้ในงานแห่กฐิน โดยจะใช้ผ้าสีชาวาดเป็นรูปจระเข้ผืนหนึ่ง เป็นนางเงือกผืนหนึ่ง ที่มาของเรื่องนี้มาจากตำนานเรื่องเศรษฐีซีหนียวที่ตระหนี่จนแทบจะไม่ยอมรับประทานอะไรเลย จนในที่สุดก็ถึงแก่ความตาย ด้วยเหตุที่ไม่เคยทำบุญให้ทานสร้างกุศลมาก่อน และเป็นห่วงทรัพย์สมบัติจำนวนมากที่ฝัง เอาไว้ใกล้ทำน้ำ จึงทำให้เศรษฐีไปเกิดเป็นจระเข้คอยเวียนเฝ้าสมบัติอยู่ ต่อมาจระเข้ได้ไปเข้าฝัน บอกรรยาให้นำทรัพย์นั้นไปทำบุญทอดกฐิน เพื่อให้ตนเองพ้นจากวิบากกรรม รรยาจัดแจงขุดทรัพย์นั้น แล้วแห่กฐินไปทางเรือ จระเข้ว่ายน้ำตามไป แต่ไปได้ครึ่งทางก็รู้สึกเหนื่อย ไม่สามารถไปต่อได้ จึงให้ภรรยาวาดรูปจระเข้ไปแทน ด้วยอาณิสย์ของการทอดกฐินนั้น ทำให้จระเข้สามีไปเกิดใหม่เป็นดาวจระเข้ และกลายเป็นธรรมเนียมการประดับธงจระเข้เพื่อบอกให้รู้ว่าม้งงานทอดกฐินมาจนถึงทุกวันนี้

ถึงแม้เรื่องเล่าของเขมรและไทยจะแตกต่างกัน หากแต่สาเหตุที่เกิดธงจระเข้ขึ้นนั้นมาจากที่มาเดียวกันนั้น คือ ความกลัวภัยจากจระเข้ขึ้นเอง ในสมัยก่อนการคมนาคมนั้นใช้แม่น้ำลำคลองเป็นหลัก การแห่กฐินไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่งก็ใช้เรือ ซึ่งการเดินทางโดยทางน้ำนั้น ภัยที่น่ากลัวที่สุดคือจระเข้ การทำธงจระเข้ประดับไว้ ก็เพื่อให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากจระเข้ขึ้นเอง

ส่วนความเชื่อเรื่องธงจระเข้ที่ใช้ในงานศพนั้น มีที่มาจากเรื่องธิดากษัตริย์ ที่ถูกจระเข้คาบลงไปในขณะที่กำลังทรงเล่นน้ำ พระราชาทรงให้ทหารตามไล่ล่าจระเข้ขึ้น ครั้น จับตัวได้แล้ว ก็ให้ทหารช่วยกันแหวกท้อจระเข้ออกมา เพื่อนำพระศพของพระธิดามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนหนึ่งจระเข้ขึ้นนั้น กษัตริย์ให้ชิงไว้บริเวณด้านหน้าของสถานที่จัดงาน จนกลายเป็นธรรมเนียมการปักธงจระเข้ไว้หน้างานศพมาจนถึงทุกวันนี้ (เบญจเรื่อตฺตวอเอื้อ: ภาลล ๑. n.d.c. : 101) คนเขมรเชื่อกันว่า การปักธงจระเข้ไว้ที่หน้างานศพจะทำให้ศพนั้นได้ไปสู่สรวงสวรรค์

ภาพธงจระเข้สีขาวที่ใช้ในงานศพ บางที่ก็เรียกธงพระอภิธรรม มักปักไว้บริเวณหน้างานศพ

พระนางกงฮึงหรือพระแม่ธรณีของเขมร

ประติมากรรมรูปพระนางกงฮึงหรือพระแม่ธรณีของเขมรนั้นทำเป็นรูปผู้หญิงผมยาวกำลังยืนทำท่าบีบมวยผม มีจระเข้ตัวหนึ่งกำลังนอนอ้าปากอยู่ข้างกายพระแม่ธรณีบีบมวยผมนี้ตรงกับเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนที่กล่าวถึง พญามารอิราษ พร้อมด้วยกองทัพมารมาขับไล่พระพุทธเจ้าให้ลุกออกไปจากรัตนบัลลังก์พระพุทธองค์จึงทรงอ้างเอาแม่พระธรณีมาเป็นสักขีพยาน ทันใดนั้น พระแม่ธรณีก็ปรากฏกายขึ้น และบีบมวยผมที่ชุ่มไปด้วยน้ำ ซึ่งเป็นผลมาจากอุทกธารที่พระโพธิสัตว์ได้เคยหยาดลงบนผืนแผ่นดินทุกครั้ง ที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี สายน้ำนั้นได้ท่วมเหล่าพญามารพร้อมด้วยเสนา พัดพาไปไกลสุดขอบจักรวาล (ส. พลายน้อย. 2555: 155 – 156)

เรื่องจระเข้ที่ตั้ง อยู่คู่กับพระนางกงฮึงนั้น ผู้เขียนตั้ง ข้อสันนิษฐานไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ

- 1) คนเขมรเชื่อมโยงเข้ากับนิทานพื้นบ้านเรื่อง พระนางสยายผม (ព្រះនារីសាយស្នែង ; - เปรี้ยะเนียง รอมชายเซาะ) ซึ่งมีฉากที่พระนางรอมสลายสก บีบมวยผม เพื่อกำจัดจระเข้ไธฮัน ที่กำลังเข้าทำร้าย พระบาทราชกูล (จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป) เห็นได้จาก มีคนเขมรจำนวนไม่น้อยที่เรียกพระนางกงฮึงว่า เปรี้ยะเนียงรอมชายเซาะ
- 2) คนเขมรกลัวจระเข้ เมื่อไม่สามารถจัดการกับความกลัวได้ ก็ยกจระเข้ขึ้นเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ จึงนำรูปจระเข้มาวางไว้คู่กับพระแม่ธรณีเหมือนกับที่ได้สร้างรูปสลักพระวิษณุไว้คู่กับจระเข้ที่พบที่ปราสาทกระวัน 1 ในสมัยเมืองพระนคร
- 3) คนเขมรอາจสับสนระหว่างพระแม่ธรณี เทพผู้คุ้มครองผืนแผ่นดิน กับพระแม่คงคา เทพที่คอยคุ้มครองดูแลสายน้ำ เพราะพระแม่ธรณีในพุทธประวัตินั้น บีบมวยผม ทำให้เกิดกระแสน้ำไหลออกมาจากมวยผมเข้าท่วมกองทัพพญามาร ตามคติฮินดูนั้น พาหนะของพระแม่คงคา คือ จระเข้อาจเป็นไปได้ว่าคนเขมรสับสนระหว่างเทพสององค์นี้ เนื่องจากก่อนที่เขมรจะนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเขมรเคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน แม้แต่ในปัจจุบัน อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก็ยังคงดำรงอยู่ ไม่ได้สูญสลายไปและได้ผสมธรรมชาติ (ผี) และพระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว กลายเป็นความเชื่อเรื่องพุทธพราหมณ์ ผี ในสังคัมเขมรกลมกลืนเข้ากับความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือ

¹ปราสาทกระวันตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทนครวัดและอยู่ทางทิศใต้ของปราสาทบันทายกตีสสร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าพรหมวรมัน (ค.ศ. 910 – 923) โดยขุนนางชั้นสูงเป็นผู้สร้าง (Dawn Rooney. 2001: 206)

- 4) คนเขมรยกจระเข้ขึ้นเป็นบรรพบุรุษเขมร เห็นได้จากตำนานที่กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าว่า พระองค์ได้เสด็จมายังดินแดนแถบนี้ ขณะที่ทรงกำลังเสวยอาหารบิณฑบาตอยู่นั้น มีตะกวดตัวหนึ่งคลานผ่านมา มันแลบลิ้นออกแสดงอาการหิว พระพุทธรูปจึงทรงพระเมตตาประทานอาหารส่วนหนึ่งให้ตะกวดนั้น และทรงพยากรณ์ว่า ต่อไปภายหน้า ดินแดนบริเวณนี้จะรุ่งเรืองมาก มีนามว่านครโคกโกลก (ดินแดนต้นมะพอก) ส่วนตะกวดนั้น เมื่อละอัตรภาพแล้วได้ไปบังเกิดบนสวรรค์ และกลับมาเกิดเป็นกษัตริย์เขมร (สุทธิจิณฺจ. n.d.:69-72 เมื่อพิเคราะห์จากตำนานดังกล่าวก็อาจพอทำให้เห็นเค้าราง การคลี่คลายจาก “ตะกวด” ในสมัยก่อนมาสู่ “จระเข้” ในสมัยหลัง ซึ่งสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ต่างก็เป็นสัตว์เลื้อยคลานเหมือนกัน และมีรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกันอีกด้วย

ไม่ว่าพระนางกษิงกับจระเข้จะมีที่มาจากสมมติฐานใดก็ตามหากแต่สิ่งที่สามารถสรุปได้ชัดเจนนั้น คือพระนางกษิงหรือพระแม่ธรณีแบบเขมรนั้น มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่พบในประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพระพุทธรูปศาสนา นิกายเถรวาทเช่นเดียวกันกับเขมรเลย

รูปประติมากรรมพระนางกษิง หรือพระแม่ธรณีของเขมรกับจระเข้ ที่ราชธานีพนมเปญจระเข้ในนิทานพื้นบ้านเขมร

เพื่อให้เข้าใจทัศนคติที่คนเขมรที่เป็นชาวบ้านธรรมดาเมื่อต้องจะเข้มากขึ้นผู้เขียนจึงได้ศึกษานิทานพื้นบ้านของเขมร รวมทั้ง ลำนวนต่างๆ ที่เกี่ยวกับจระเข้ ดังนี้

จระเข้ในนิทานคติ

นิทานคติ มีลักษณะเป็นนิทานสัตว์พูดได้ ตอนท้ายของเรื่องมีข้อคิดคำคมเป็นบทสรุปไว้สอนใจผู้อ่านในนิทานคติของเขมรนำเสนอภาพลักษณ์ของจระเข้ไว้ 2 ประการ คือ 1) จระเข้เป็นสัตว์อวดดีอวดเก่ง และ 2) จระเข้เป็นสัตว์โง่เขลาเบาปัญญา ดังเช่นในนิทานเรื่อง “จระเข้กับคนขี่เกวียน” (ប្រទេសនៃស្រុកបាវនា - ក្របខណ្ឌនៃនិទាន) เรื่องมีอยู่ว่า

กาลครั้ง หนึ่งนานมาแล้ว มีชายชราคนหนึ่งได้ขี่เกวียนผ่านหนองน้ำแห่งหนึ่งที่กำลังเหือดแห้ง จระเข้ตัวหนึ่งคลานขึ้นมาจากหนองน้ำ มันขอร้องให้ชายชราผู้นี้ช่วยนำมันไปยังหนองน้ำแห่งใหม่ ชายชราผู้นี้เกิดควงสารจึงได้นำจระเข้ขึ้นมาบนเกวียน และมัดจระเข้ไว้กับเกวียน เพราะเกรงว่ามันจะพลัดตกลงระหว่างเดินทาง พอไปถึงหนองน้ำแห่งใหม่ที่มีน้ำท่าเต็มบริบูรณ์ ชายชราผู้นี้จึงได้แกะเชือกออก จระเข้แทนที่จะขอบกลับชู้ว่าจะกินชายผู้นี้เสีย ถ้าไม่ยอมให้จระเข้กินวัวทั้งคู่ที่เขาใช้เทียมเกวียนมา โทษฐานที่ชายชราคนนี้มีมดตนแน่นจนเกินไป ชายชราคนนี้ได้ร้องไห้บอกตามหาคนกลางมาช่วยตัดลีนคัตติ จนได้มาพบกับกระต่ายตัวหนึ่ง กระต่ายชั้นอาสาช่วยเหลือ มันขอให้ชายชราคนนี้ช่วยมัดจระเข้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้พิสูจน์ว่า สิ่งที่จระเข้พูดนั้นจริงหรือไม่ จระเข้ต้องการให้กระต่ายเชื่อว่า ชายชราผู้นี้มดตนเองแน่นจริงๆ มันจึงร้องบอกให้ชายชราคนนี้มีมดมันให้แน่นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนแทบหายใจไม่ออก หลังจากนั้นกระต่ายจึงสั่ง ให้ชายชราผู้นี้ลงมือสังหารจระเข้เสีย (ប្រទេសនៃស្រុកបាវនា ភាគ ៧, n.d.b. : 7 - 11)

กระต่ายในนิทานพื้นบ้านเขมรส่วนใหญ่เป็นสัตว์เจ้าปัญญา ตรงข้ามกับจระเข้ซึ่งเป็นสัตว์ที่โง่เขลาเป็นสัตว์ร้ายที่ไม่ฟังไว้วางใจ เพราะเป็นสัตว์อวดดีอวดเก่ง เลี้ยงไม่เชื่อง นอกจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “จระเข้กับคนขี่เกวียน” แล้ว ยังมีนิทานพื้นบ้านอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีโครงเรื่องคล้ายกัน คือ เรื่อง “บิดาและบุตรชายพบกับจระเข้” (ប្រទេសនៃស្រុកបាវនា - ក្របខណ្ឌនៃនិទាន - ក្របខណ្ឌនៃនិទាន) - ក្របខណ្ឌនៃនិទាន) เรื่องมีอยู่ว่า ชายคนหนึ่งพร้อมด้วยบุตรชายขี่เกวียนผ่านมาพบกับจระเข้บาดเจ็บตัวหนึ่งนอนอยู่ ที่ขาของมันเต็มไปด้วยบาดแผลที่เกิดจากไฟป่าคนทั้ง สองจึงช่วยกันพาจระเข้ไปอยู่ ณ ที่อยู่แห่งใหม่ โดยมัดจระเข้ไว้กับท่อนไม้ แล้วยกขึ้นไปไว้บนเกวียน พอไปถึงที่อยู่ใหม่จระเข้กลับอยากกินคนทั้งสองจึงอ้างว่าชายทั้งสองมดตนไว้แน่นเกินไปจึงจะลงโทษโดยการกินคนทั้งสองเสีย คนทั้ง สองได้ไปพบพระราช เพื่อให้ช่วยตัดลีนคัตติ พระราชจึงขอให้ชายทั้งสองคนมัดจระเข้ให้ดูอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจระเข้ก็ยินยอม เพื่อให้คำฟ้องของมันมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ โดยหารู้ไม่ว่าเป็นกลลวงขอพระราชที่ต้องการจับจระเข้ที่อวดดีอวดเก่งนั้นไว้มันเอง (ប្រទេសនៃស្រុកបាវនា ភាគ ៧, n.d.a. : 42 - 43)

โครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านเขมรทั้ง 2 เรื่องนี้คล้ายกัน อีกทั้ง ภาพลักษณ์ของจระเข้ในนิทานพื้นบ้านทั้ง 2 เรื่องนี้ยังเหมือนกันอีกด้วย คือ จระเข้เป็นสัตว์ที่อวดดีอวดเก่งและโง่เขลา ผสมกับความโหดร้ายที่อยู่ตามธรรมชาติ จึงเป็นเหตุผลที่สมควรยิ่งที่มนุษย์ไม่ควรเข้าใกล้หรือไว้วางใจ

จระเข้ในนิทานประจำถิ่น

นิทานประจำถิ่น เป็นนิทานที่เชื่อว่า เคยเกิดขึ้นจริงในท้องถิ่นนั้นๆ หรือเป็นนิทานที่อธิบายที่มาของสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น นิทานประจำถิ่นของเขมรนั้น มีนิทานที่กล่าวถึงจระเข้ไว้หลายเรื่อง ได้แก่ เรื่องพระนางสยายผม (พระนางสีมามะลิ - เปรี้ยะเนียงรอมชายเขาะ) ในจังหวัดพระตะบอง (ខេត្តកំពង់ចាម) เรื่องจระเข้ไอ้ธอน (ក្រុងតាខ្មៅ - กรอเปออาธอน) และเรื่องจระเข้ท่านเณร (ក្រុងតាខ្មៅ - กรอเปอโลกเนน) ในจังหวัดกระแจะ (ខេត្តក្រចេះ) เรื่องท่าเรือทรายขาว (តំបន់ខ្សាច់ - กอมปงซังจขอ) ในจังหวัดไพรแวง (ខេត្តព្រៃវែង) และเรื่องเนียะตาแม่เหล็ก (អ្នកស្វែងរក) ในจังหวัดสตึงเตรง (ខេត្តស្ទឹងត្រែង) ซึ่งแต่ละเรื่องมีรายละเอียดดังนี้

นิทานพื้นบ้านจังหวัดพระตะบอง

นิทานพื้นบ้านเรื่อง พระนางสยายผม เกี่ยวข้องกับชื่อสถานที่ (สถานนาม) ในจังหวัดพระตะบอง เช่น พนมสำเภา (ខេត្តស្ទឹងត្រែង) - พนมขอมปิว พนมจระเข้ (ភ្នំសំរោង - พนมกรอเปอ) พนมเสียบบาล (ភ្នំក្រចេះ - พนมชองบาล) เป็นต้น เรื่องมีอยู่ว่า นางสุวรรณมสา ลูกสาวชาวบ้าน ได้เก็บไขฟองหนึ่งได้โดยบังเอิญจึงนำมาเก็บรักษาไว้ จนกระทั่ง ไข่นั้นฟัก ออกมาเป็นลูกจระเข้ นางก็ได้เลี้ยงจระเข้ขึ้นจนโต และให้ชื่อว่า จระเข้ไอ้ธอน

ความงามของนางสุวรรณมสาเลื่องลือไปทั่ว จนเข้าถึงพระกรรณของพระบาทราชกุล พระองค์ทรงรับนางมาเป็นมเหสี ต่อมาพระองค์ทรงเบื่อหน่ายนางสุวรรณมสา ด้วยเห็นว่าชาติกำเนิดต่ำต้อยไม่เสมอกัน จึงทรนเล่นเรือสำเภา เพื่อเดินทางไปสู่ขอพระนางสยายผม เจ้าหญิงแห่งเมืองจันทบุรีมาเป็นมเหสีเอก

เมื่อนางสุวรรณมสาทราบเรื่องก็ไม่พอใจอย่างมาก จึงใช้ให้จระเข้ที่นางเลี้ยงไว้ไปขัดขวาง ขณะที่เรือสำเภาของพระบาทราชกุลกำลังแล่นไปอยู่นั้น จระเข้ไอ้ธอนก็เข้าโจมตี ลูกเรือต่างตกใจ ทั้งกรงเปิดกรงไถ่ไปให้จระเข้กิน แต่จระเข้ยังไม่ยอมหยุด ในที่สุดพระบาทราชกุลได้อ้อนวอนให้เทพเทวาช่วยเหลือ พระอินทร์จึงส่งข่าวไปแจ้งให้แก่พระนางสยายผมได้ทราบ พระนางจึงมาช่วยพระบาทราชกุล โดยทรงบีบมวยผมทำให้น้ำทะเลเหือดแห้ง กลายเป็นพื้นแผ่นดิน พอน้ำทะเลแห้งแล้วจระเข้ไอ้ธอนก็ขาดใจตายกลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมจระเข้” (ភ្នំសំរោង) เรือสำเภากลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมสำเภา” (ភ្នំក្រចេះ) กรงเปิดกรงไถ่ก็กลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมกรงไถ่ กรงเปิด” (ភ្នំសំរោង) - พนมตรงมวน ตรงเตย) บริเวณที่พระนางสยายผมบีบมวยผมก็กลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมสยายผม” (ភ្នំស្វាយមាត់ ស្វាយ ; - พนมรอมชายเขาะ) ส่วนบริเวณที่ตัดหัวนางสุวรรณมสาโทษฐานที่คิด

² เนียะตา คือ ผีที่ดูแลชุมชน มีทั้ง เพศหญิงและเพศชาย มีทั้งที่เป็นโสดและมีครอบครัว ผีที่เป็นเนียะตานั้น อาจเป็นบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน หรืออาจจะอัญเชิญมาจากที่อื่นก็ได้ ความเชื่อนี้คล้ายกับความเชื่อเรื่องผีปูดที่พบในภาคอีสานของไทย

ทำร้ายพระบาทราชกุลก็กลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมเสียบบาล” (ភ្នំសេយ្យសង្កត់ - พนมของกบาล) (ភ្នំសេយ្យសង្កត់, 2007: 1 - 21) จระเข้ไธฮัน ในเรื่องนี้มีชีวิตอยู่ประการหนึ่ง คือ กตัญญูทเวทที่ เห็นได้จากการที่มันเข้าขัดขวางไม่ให้พระบาทราชกุลไม่ให้ไปอภิเษกกับพระนางรอมสหายสกตามคำสั่ง ของนางสุวรรณมสาแม่ต้องเอาชีวิตเข้าแลกก็ตาม

นิทานพื้นบ้านจังหวัดกระเจาะ

นิทานพื้นบ้านเรื่องจระเข้ไธฮัน (ក្រចកខ្លាច) - กรอเปออาธอน) และเรื่องจระเข้ท่านเณร (ក្រចកខ្លាចខ្លាច) - กรอเปอโลกเนน) ของจังหวัดกระเจาะ ก็พูดถึงความกตัญญูของจระเข้เช่นกัน นิทานทั้ง 2 เรื่องนี้มีอนุภาคที่คล้ายคลึงกันอยู่หลายตอน เรื่องจระเข้ไธฮันนี้ เกิดขึ้นที่อำเภอชอมโบว์ (សង្កាត់) เรื่องมีอยู่ว่าสมภารวัดได้เลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งชื่อ ไธฮัน ต่อมาสมภารได้รับนิมนต์จากพระราชาให้ไปช่วยรักษาพระราชธิดาที่ประชวรอยู่ ณ เมืองละแวก (อดีตราชธานีของเขมร) ไธฮันคิดถึงสมภารจึงว่ายน้ำไปรับสมภารกลับวัดระหว่างทางมันได้เจอกับจระเข้ศัตรู มันไม่รู้จะนำสมภารไปซ่อนไว้ที่ไหน มันจึงกลืนสมภารลงท้อง เพราะคิดว่าเป็นที่ซ่อนที่ปลอดภัยพอชนะจระเข้ศัตรูแล้ว มันก็รีบว่ายน้ำกลับวัด พอขย้อนสมภารออกจากท้อง มันก็พบว่า สมภารได้ตายไปเสียแล้ว มันโกรธแค้นพระธิดามาก ในฐานะที่เป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดเรื่องเลวร้ายนี้ มันจึงว่ายน้ำไปแก้แค้น โดยกลืนพระธิดาค้นนั้นลงท้องไป ขณะที่กำลังสร่งน้ำที่ทำน้ำ พระราชากริ้วมากรับสั่ง ให้ทหารหาญออกไล่ล่าจระเข้ไธฮัน ในที่สุดก็สามารถจับได้ เมื่อฆ่าจระเข้แล้ว พระราชารับสั่ง ให้นำพระศพพระราชธิดาออกมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดชอมโบว์บริเวณที่พระราชาให้เอาหนังจระเข้ไปถวายแต่ผีแม่มนั้น ต่อมาเรียกว่า “นางจระเข้” (នារីក្រចក) และสถานที่ที่แลเนื้อจระเข้ไธฮันตากแห้งนั้น ต่อมา มีชื่อว่า (សាលានៃក្រចក) - เวียลทาลเงียด) (គឹមស៊ុន សុวารี, 2012 c : 63 - 87)

นิทานเรื่องกรอเปอโลกเนน (ក្រចកខ្លាចខ្លាច) - กรอเปอโลกเนน) กล่าวถึง จระเข้หางอุไร ซึ่งอาศัยอยู่ที่ทำน้ำวัดมหาลาก พระสงฆ์ที่วัดนี้เป็นผู้เลี้ยงไว้ นางอุไรเป็นจระเข้เจ้า มีฤทธิ์เดชสามารถแปลงกายเป็นคนได้ครั้งหนึ่งเคยแปลงกายเป็นสามเณรขออาศัยเรือของตายาคูหนึ่ง เพื่อไปยังที่อยู่ของจระเข้หางสุพรรณกาลิ ซึ่งเป็นศัตรูเพื่อประลองฤทธิ์กัน ผลปรากฏว่าจระเข้หางอุไรเป็นฝ่ายชนะ สามารถฆ่าจระเข้หางสุพรรณกาลิได้สำเร็จ และได้กลายเป็นภูเขาชื่อ “พนมสุพรรณกาลิ” อยู่มาวันหนึ่งขณะที่จระเข้หางอุไรได้พาสามเณรข้ามแม่น้ำ มันได้พบกับจระเข้ศัตรูเข้าโดยบังเอิญ จระเข้หางอุไรไม่รู้จักนำสามเณรไปซ่อนไว้ที่ใดทัน มันจึงกลืนสามเณรเข้าไป หมายถึงจะซ่อนไว้ในท้องเมื่อจระเข้หางอุไรฆ่าจระเข้ศัตรูได้แล้วมันได้ขย้อนสามเณรออกมาจากท้องแต่สามเณรตายเสียแล้ว จระเข้หางอุไรเสียใจมาก มันคลานเข้ากองไฟตายตามสามเณรไปในวันเผาศพสามเณร (គឹមស៊ុន សុวารี, 2012 a : 39 - 55)

นิทานพื้นบ้านจังหวัดไพรเวง

จังหวัดไพรเวง มีนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับจระเข้ คือ นิทานพื้นบ้านเรื่องท่าเรือทรายขาว (តំបន់ខ្សាច់ស - งามปงซัจจขอ) เรื่องมีอยู่ว่า จระเข้เจ้าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ภูเขาเชิงมีแดง มันต้องการจะประลองฤทธิ์ กับจระเข้เจ้าแห่งแม่น้ำเหาะเหียว จึงว่ายน้ำออกตามหา หากแต่ไม่รู้ทาง จึงแปลงกายเป็นสามเณรขออาศัยเรือของตายายคู่หนึ่งไปยังแม่น้ำเหาะเหียว พอมาถึงบริเวณแม่น้ำดังกล่าวก็กลายร่างเป็นจระเข้ลงไปกับจระเข้เจ้าถิ่น หากแต่สู้ไม่ได้ถูกกัดทางขาดได้รับบาดเจ็บปางตาย มันพยายามว่ายน้ำเพื่อจะกลับไปยังภูเขาเชิงมีแดง เพื่อไปพบกับลูกเมีย แต่ทนพิษบาดแผลไม่ไหวจึงขาดใจตายลงเสียก่อนชาวบ้านช่วยกันแล้วเนื้อจระเข้ก็ออกหากแต่ไม่กล้ากินเนื้อจระเข้เจ้านั้น จึงนำไปทิ้งไว้ที่หาดทราย และเหตุที่เนื้อจระเข้มีสีขาว จึงทำให้หาดทราย ตรงนั้นมีสีขาวด้วย (ขลุ่ย แปลว่า ทราย ส่วนคำว่าขอ แปลว่า สีขาว) ไขมันของจระเข้ชิ้นนั้น ชาวบ้านพากันนำไปทิ้งลงในบึงน้ำ เรียกว่า บึงทิ้งไขมัน (បឹងចាត់ខ្សាច់) ; - จัก แปลว่า เททิ้ง ขลุ่ย แปลว่า ไขมันสัตว์)จระเข้ตัวเมีย เมื่อไม่เห็นจระเข้ ผู้พัวก็ออกตามหา พอมาถึงกลางทางทราบว่ จระเข้ชิ้นนั้นได้ตายไปเสียแล้ว ก็เสียใจ มันขาดใจตายลงตรงนั้น กลายเป็นหินศักดิ์สิทธิ์ เรียกหินนั้นว่า “หินจระเข้แพบ” (ខ្សែក្រវិញ្ញា - ทมอกรอเปอโตรม) ส่วนลูกจระเข้ชิ้นนั้น เมื่อไม่เห็นพ่อแม่ กลับมาก็ออกตามหา เดินทางมาได้ครึ่งทางจึงได้ทราบข่าวการตายของพ่อแม่และแม่ก็เสียใจ มันขาดใจตายกลายเป็นหินศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน เรียกหมู่บ้านนั้นว่า “หมู่บ้านทมอกรัง” (តូមិខ្សែក្រវិញ្ញា - ภูมิตมอกรัง) ต่อมาเพี้ยนเป็น “ทมอตรง”(តូមិខ្សែក្រវិញ្ញា - ทมอตรง)ซึ่งสถานที่ต่างๆเหล่านี้อยู่ในจังหวัดไพรเวง (សិមស្រី ភូមិវិ. 2012b : 103 - 116)

นิทานพื้นบ้านจังหวัดสตึงเตรง

จังหวัดสตึงเตรง มีนิยายตำนานที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ คือ นิยายตามหลัก เรื่องราวของนิยาย ตาตนนีผู้ก่อกำกับนิทานพื้นบ้านเรื่องนางแดงอ่อน³ เรื่องมีอยู่ว่า พระบาทจักรีมหาวงศ์แห่งนครโกสิด็จประพาส ป่า ทรงสุบินถึงสตรีนางหนึ่ง ซึ่งมีรูปโฉมงดงาม จึงทรงให้ทหารออกสืบหาจนไปถึงนครบาดาล พระราชโอรสองค์โตและองค์รองของเจ้าเมืองบาดาลเป็นจระเข้ ส่วนพระราชธิดาเป็นมนุษย์นามว่า นางแดงอ่อน พระบาทจักรีมหาวงศ์จึงส่งนางมาเป็นพระมเหสี

พระบาทจักรีมหาวงศ์มีมเหสีรองต่อจากนางแดงอ่อนอีก 5 คน เมื่อนางแดงอ่อนมีพระประสูติกาล นางทั้งห้าคนได้ลักเอาพระราชโอรสไปฝัง ดิน แล้วนำลูกจระเข้ไปถวายพระบาทจักรีมหาวงศ์แทน นางทั้งห้าคนกล่าวร้ายนางแดงอ่อนว่าเป็นหญิงกาลกิณี ในที่สุดพระบาทจักรีมหาวงศ์ได้เนรเทศนางแดงอ่อนออกไปจากเมือง

³นิทานเรื่องนางแดงอ่อนนี้ พบในภาคอีสานของไทยด้วย เข้าใจว่า นิทานเรื่องนี้คงแพร่หลายอยู่ในดินแดนแถบนี้พอสมควร ถ้าสมมติว่านิทานเรื่องนี้เป็นนิทานลาว ที่แพร่หลายเข้าไปในกัมพูชา ก็คงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจแต่อย่างใด เพราะที่ จังหวัดสตึงเตรงนี้ มีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

นางแดงอ่อนกลับไปยั้งนครบาดาล เมื่อกุมภีร์ซึ่งเป็นพี่ชายคนโตทราบเรื่องราวทั้งหมดแล้ว จึงพานางสาว ออกไปตามหาผู้มีวิชาอาคม เพื่อจะได้รำเรียนวิชามาแก้แค้น แต่ด้วยระยะทางไกล ทำให้ทั้ง กุมภีร์และนางแดง อ่อนเหนื่อยล้าและถึงแก่ความตายในที่สุด ร้อนถึงพระอินทร์ที่ต้องมาช่วยชุบชีวิตกุมภีร์และนางแดงอ่อนขึ้นมา

มีพญายักษ์ตนหนึ่งเหาะผ่านมาพบกับนางแดงอ่อนเข้าโดยบังเอิญ พญายักษ์ได้ลักพาตัวนางแดงอ่อนไปเป็น พี่เลี้ยงให้แก่พระธิดาบุญธรรมของตนที่เกิดจากดอกบัว กล่าวฝ่ายพระโอรสของนางแดงอ่อน ตอนที่ถูกฝัง ดินนั้นมีเทพธิดามาช่วยชีวิตไว้ และบัญชาให้ผีมาคิด (**ยาสลิล**) คอยเป็นพี่เลี้ยงดูแลพระกุมาร พอพระกุมารเจริญ วัยขึ้น ก็เดินทางไปช่วยพระมารดาแดงอ่อนจากพญายักษ์ และนำไปพบพระบาทจักริมหาวงศ์ ในที่สุดทั้งสาม กษัตริย์ก็ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันอีกครั้ง หนึ่ง และเนื่องจากปีศาจมาคิดมีอุปการะแก่พระราชบุตรมาก ทำให้ พระราชบุตรและประชาชนพากันบูชาเนี่ยะตามาคิดตราบจนถึงปัจจุบันนี้ (**ลึษสูล สุทธิ . 2012c : 4 - 29**)

จังหวัดสตึงแตรงเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างมาก่อน เดิมเรียกว่า “เซียงแดง” จึงไม่น่าแปลกใจ ที่นิทานพื้นบ้านเรื่องนางแดงอ่อนที่พบในจังหวัดสตึงแตรงจะปรากฏในดินแดนต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรมล้านช้างด้วย สิ่งที่ร่วมกันของทั้งสองวัฒนธรรมนี้ คือ คนลาวเคารพบูชาจระเข้เช่นเดียวกับคนเขมร เห็นได้จากลวดลายที่ประดับศาสนาคารในสปป.ลาว ทางตอนใต้ นั้น มีรูปจระเข้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ที่ดั้งเดิมแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ปรากฏอยู่ คนลาวถือว่าจระเข้เป็นสัตว์เลื้อยคลานจึงแสดงถึงความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับดินและน้ำ เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับดวงวิญญาณบรรพบุรุษ (ตี๋ แสนบุญ, 2556 : เอกสารอัดสำเนา)

จระเข้ในนิทานประจำถิ่นเป็นสัตว์ที่กตัญญูรู้คุณไม่ว่าจะเป็นจระเข้อานที่เชื่อฟังคำสั่งของพระนางสุวรรณมสา เข้าขัดขวางพระบาทราชกุลจนตัวตาย จระเข้ออน ที่รักและเคารพบูชาสมการอย่างสูงสุด หรือจระเข้นางอุไร ที่รักเคารพสามเณร จนยอมเข้ากองไฟตายตามสามเณรไป แม้ว่าจระเข้จะเป็นสัตว์กตัญญูหากแต่ก็เป็นสัตว์โง่เขลา ดังเช่นจระเข้ออนและจระเข้นางอุไร ที่กลืนสมการและสามเณรลงท้อง เพราะเขาปัญญาคิดว่าในท้องของตน เป็นที่หลบภัยได้ นอกจากนี้จระเข้ยังเป็นสัตว์ที่มีนิสัยก้าวร้าว ชอบแสดงความเป็นเจ้าถิ่น หรือพลกำลังที่เหนือกว่า เห็นได้จาก เรื่องจระเข้ออน จระเข้ท่านเณร และทำเรือทรายขาว ที่กล่าวถึงการต่อสู้กันระหว่างจระเข้

ในนิทานพื้นบ้านจระเข้ไม่ใช่สัตว์ธรรมดา มีฤทธิ์อำนาจสามารถแปลงกายเป็นคนได้ ไม่ว่าจะเป็นจระเข้ นางอุไร ในนิทานเรื่องจระเข้ท่านเณร ของจังหวัดกระแจะ หรือจระเข้ที่เขาเซ็งมีแดง ในเรื่อง ทำเรือทรายขาว ของจังหวัดไพรแวงที่สามารถแปลงกายเป็นสามเณรขออาศัยเรือของชาวบ้านนั่งไปได้ ขณะที่นั่งอยู่บนเรือ สามเณร แปลงก็ใช้หางแทนไม้พายช่วยพายเรือ เป็นต้น

ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ทำเรือทรายขาว” ของจังหวัดไพรแวงนั้น จระเข้ตัวเมีย และลูกจระเข้ เมื่อตาย แล้ว ได้กลายเป็นหินศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพศรัทธา และมักจะมาบนบานศาลกล่าวเสมอ ส่วนภูเขาสุพรรณกาล (**ສູນລຸນີສຸວັນ** - โสแป้ว กาเลย) ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง จระเข้ท่านเณร ของจังหวัดกระแจะนั้น ก็ได้กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับภูเขาจระเข้ (พนมกรอเปอ) ในนิทานพื้นบ้านเรื่องพระนางสยายผม ของ จังหวัดพระตะบอง

จระเข้ในสำนวนเขมร

การศึกษาสำนวนโวหารจะทำให้เราเข้าใจวิถีคิดของคนเขมรมากขึ้น มีสำนวนเขมรจำนวนหนึ่งได้กล่าวถึงจระเข้ไว้ดังนี้ เช่น

อุบายประวิตรฤทธิโยธิต (โตจปรอเตากรอเปอโยยแฮลตัก) **เหมือนสอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ** จระเข้เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ย่อมว่ายน้ำได้เองตามธรรมชาติ การสอนจระเข้ให้ว่ายน้ำจึงเป็นสิ่งที่ไม่ทำ ภาษิตนี้หมายถึงสอนคนที่มีสันดานไม่ดีหรือคนชั่ว ให้ฉลาดขึ้น อาจก่อให้เกิดเรื่องร้ายในภายหลัง (อุบล เทศทอง, 2548: 122)

ประวิตรฤทธิโยธิต **อุบายประวิตรฤทธิโยธิต** (กรอเปอสลับนิงแสบก แขวกสลับนิงอัจ) **จระเข้ตายด้วยหนังนกเขว** **วทตายด้วยมูล**

คนเขมรนิยมล่าจระเข้เพื่อเอาหนังของมัน จระเข้จึงต้องตายเพราะหนังของตนเอง ส่วนนกเขว เมื่ออาศัยอยู่บนต้นไม้ต้นใด ก็จะถ่ายมูลทับถมไว้บริเวณโคนต้นไม้ต้นนั้น ทำให้คนรู้ว่า บนต้นไม้มีนกเขวอาศัยอยู่ ก็จะนำกับดักมาดักจับไปกินเป็นอาหาร ภาษิตนี้ หมายถึง ได้รับความเดือดร้อนเพราะตนเอง หรือเพราะการกระทำของตนเอง (อุบล เทศทอง, 2548 : 127)

ฤทธิโยธิต ฤทธิโยธิต (โจะตักกรอเปอ เลิงเลขลา) **ลงน้ำจระเข้ ขึ้นบกเสื่อ**

สำนวนลงน้ำ (เจอ) จระเข้ ขึ้นบก (เจอ) เสื่อ แสดงให้เห็นถึง ภาวะคับขันของคนทีหนีจากวิกฤตใด วิกฤตหนึ่ง หากแต่ต้องไปพานพบกับวิกฤตอีกอย่างหนึ่งแทน เหมือนกับการหนีลงน้ำแล้วไปพบกับจระเข้ เมื่อหนีขึ้นมบบก แม้จะรอดจากจระเข้ หากแต่ต้องพบเสื่อแทน ทั้งเสื่อและจระเข้ เป็นตัวแทนของคนชั่วร้ายสถานการณ์อันเลวร้าย

ระแวงประวิตรฤทธิโยธิต (นีวจนเลาะกรอเปอเนิงขลา) **อยู่ท่ามกลางเสื่อกับจระเข้**

สำนวน อยู่ท่ามกลางเสื่อกับจระเข้ เป็นสำนวนที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง หมายถึง ประเทศเขมรที่ต้องอยู่ท่ามกลางศัตรูของชาติที่สำคัญ คือ เวียดนามซึ่งเปรียบได้กับจระเข้ และไทยซึ่งเปรียบได้กับเสื่อ ทั้งสองประเทศนี้ใช้ประเทศเขมรเป็นรัฐกันชน และชอบเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งแทรกแซงการเมืองภายในของเขมรทุกครั้ง ที่มีโอกาส ทั้งจระเข้และเสื่อจึงเป็นสัญลักษณ์ของคนชั่วร้าย ป่าเถื่อนนั่นเอง

ภาพลักษณ์ของจระเข้ในสำนวนเขมรไม่ต่างจากภาพลักษณ์ในนิทานพื้นบ้าน คือจระเข้เป็นสัตว์ที่ดุร้ายน่ากลัว ไม่ควรเข้าใกล้ หรือให้ความไว้วางใจ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สภาพทางภูมิศาสตร์ของเขมรที่เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง ทำให้คนเขมรไม่อาจเลี่ยงภัยที่มาจากน้ำ คือ จระเข้ได้ แม้คนเขมรจะไม่ชอบจระเข้สัก เห็นได้จากนิทานพื้นบ้านและสำนวนเขมรที่นำเสนอภาพลักษณ์ของจระเข้ให้เป็นสัตว์ที่ดุร้าย น่ากลัว ออกตัญญู และโง่เขลา ทว่าคนเขมรก็กลัวจระเข้ และเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่จระเข้มี

ในนิทานพื้นบ้าน จระเข้เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ และเมื่อตายไปแล้วก็ได้กลายเป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้คนกราบไหว้บูชา เช่น จระเข้หินในจังหวัดไพรแวง ภูเขาสุพรรณกาลีในจังหวัดกระเจะ หรือภูเขา
จระเข้ ในจังหวัดพระตะบอง

ด้วยภาพลักษณ์ที่ดูร้ายน่ากลัวและอำนาจเหนือธรรมชาติที่จระเข้มีนี่เอง จึงทำให้ชาวเขมรผูกจระเข้เข้ากับ
ศาสนาที่เคารพนับถือ ยกฐานะขึ้นเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ดังเห็นได้จาก แทนบูชายัญหินศักดิ์เป็นรูปจระเข้ที่ปราสาทวัดพู
รูปสลักพระวิษณุกับจระเข้ที่ปราสาทกระวัน ซึ่งเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์ธงจระเข้ที่ใช้บูชาพระพุทธรเจ้าและงานศพ
และจระเข้ที่ปรากฏคู่กับพระนางกงฮิง เทวีผู้ปกป้องรักษาผืนแผ่นดินและพระพุทธรศาสนา ซึ่งเนื่องด้วยศาสนา
พุทธนิกายเถรวาท ทั้ง หมดนี้คือหลักฐานสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการกับความกลัวจระเข้ที่คนเขมรมี

นักวิชาการทางด้านเขมรศึกษาบางท่านได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างจระเข้กับงูว่า ตำนานการเกิด
ประเทศเขมร ที่เก่าแก่กว่าตำนานเรื่องพระบาทโกณฑัญญะกับพระนางสุนเทียน คือเรื่องของเจ้ากรุงพาลี ซึ่งเป็น
ผู้รักษาแผ่นดินนั้น เป็นลูกของพญาจระเข้ พอพญาจระเข้ขึ้นพาดหางก็เกิดพรายฟองขึ้น แล้วกลายเป็นแผ่นดิน
เขมรในที่สุด (เบญจรงค์ สุริยธรรม, 2005: 170)

สำหรับผู้เขียนยังไม่เห็นความเชื่อมโยงจากนาคมาเป็นจระเข้ แต่ถ้าจากตะกวดมาเป็นจระเข้ ยังมีความน่า
เชื่อถือมากกว่า เพราะทั้งตะกวดและจระเข้ต่างเป็นสัตว์เลื้อยคลานทั้งคู่ และมีรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกัน แม้แต่
ภาพสลักพระวิษณุที่ปราสาทกระวัน กมลเศวต ภัตตาคารย์ (2547: 214) นักวิชาการด้านเขมรศึกษาชาวอินเดีย
ยังสันนิษฐานว่า อาจเป็นรูปตะกวด หรือจระเข้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมพื้นถิ่น อย่างไรก็ตาม
ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กมลเศวต ภัตดาจารย์. (2547). **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. แปลโดย ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มติชน.

ติก แสนบุญ. (2556). **รูปลวดลายในศาสนาкарพื-พุทธ อีสานกับสปป. ลาวตอนใต้**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “รูปลวดลายในศิลปะอีสานกับความเป็นเครือญาติทางสังคมวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง” วันที่ 19 - 20 สิงหาคม 2556. ณ คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. อัดสำเนา.

ธนิต ดาแก้ว. (ม.ป.ป.). **รวมนิทานธรรม เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: ส. ธรรมภักดี.

นุด ณาการ. (2548). **องโกร นครน้ำ แหล่งกำเนิดอารยธรรมขแมร์**. แปลโดย บุรีรัมย์ : ภูมิจิต เรืองเดช. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ส. พลายน้อย. (2555). **อมนุษยนิยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

อุบล เทศทอง. (2548). **ภาษิตเขมร: วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของชาวเขมร**. ปริณยานิพนธ์ ศศ.ด. (ภาษาเขมร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฮิล สุธรร. (2556, 10 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระตะบอง

ហ្សូត ជូនីវ៉ាន. (2005). “ការយល់ដឹងរបស់ខ្មែរអំពីមហាសករ”. **សិក្សាបូក លេខ 7** : 168-184.

ลิสสุล สุทธิ. (2007). **บุษกัณฑ์แก้ว. ฐัฒฏ** : Reading Book.

_____. (2012a). **ເງື່ອນໄຫວດິດາດໂອເລກ់ເອດີ ໒໔ ເອສູກອ ສາດ ໓. ສູ້ເລງ** : Reading Book.

_____. (2012b). **ເງື່ອນໄຫວດິດາດໂອເລກ់ເອດີ ໒໔ ເອສູກອ ສາດ ໔. ສູ້ເລງ** : Reading Book.

_____. (2012c). **ເງື່ອນໄຫວດິດາດໂອເລກ់ເອດີ ໒໔ ເອສູກອ ສາດ ໖. ສູ້ເລງ** : Reading Book.

ក្រុមប្រឹក្សាជាតិប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ. (n.d.). **ប្រជុំរឿងក្រាបខ្មែរ ភាគ ៣**. n.p.

_____. (n.d.a.). **ប្រជុំរឿងក្រាបខ្មែរ ភាគ ៧**. n.p.

_____. (n.d.b.). **ប្រជុំរឿងក្រាបខ្មែរ ភាគ ៩**. n.p.

_____. (n.d.c.). **ប្រជុំរឿងក្រាបខ្មែរ ភាគ ៩**. n.p.

ព្រះបាទសីហនុ, សម្តេច និង ឃុំ. (n.d.). **ប្រជុំរឿងក្រាបខ្មែរ ភាគ ៩**. n.p.

Rooney, D. (2001). **Angkor**. Hong Kong: Kowloon.

Roveda, V. (2000). **Khmer Mythology Secrets of Angkor**. 3rd ed. London : Thames and Hudson.